

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirlenmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

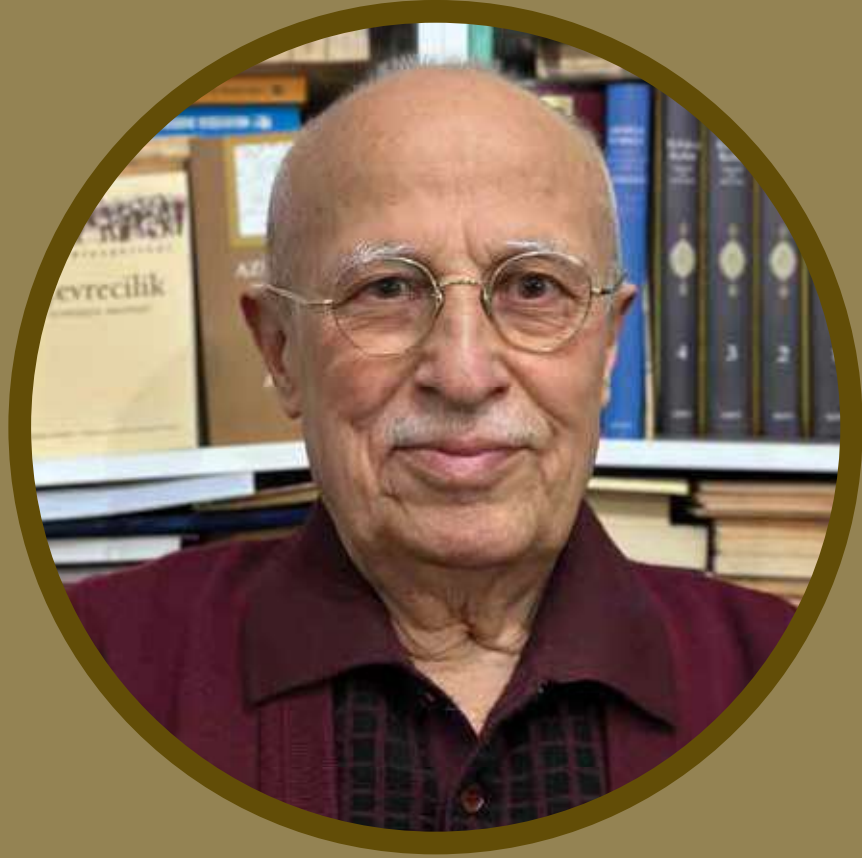
Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Ahmet Cemal Niyazoğlu

1944 Yılında aykara ilçesinin Eđridere köyünde dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini aykara ve Trabzon'da tamamladı. Dört yıl medrese eğitimi görerek 1964'te icâzet aldı. Daha sonra fark derslerini vererek imam-hatip lisesinden de diploma aldı. 1963 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı'nın açmış olduğu sınavı kazanarak fahrî vaizlik vesikası aldı. 1964-1966 yılları arasında vatanî vazifesini yaptı. 1967 yılında henüz 23 yaşında iken ilk eseri olan *Türkiye'nin Manevi Fethi*'ni yazdı. 1969 Yılında Devlet Memurluđu Sınavı'na girdi. Sınavı kazanınca aykara C. Savcılığı Kalemî'nde bir süre Zabıt Kâtipliđi yaptı. 1971-1973 yılları arasında İzmir'de Hakiki Koç Otobüs İşletmesi'nde çalıştı. 1973-1980 yılları arasında Trabzon'da iki fabrika ile çeşitli özel şirketlerin muhasebelelerini yürüttü. Bu yıllarda aktif siyasetle de uğraştı. 1980 yılından itibaren merkezi İzmir'de olan Hakiki Koç Yurtiçi ve Uluslararası Otobüs İşletmesi'nde sırasıyla İşletme Müdürlüğü ve Finans Müdürlüğü görevlerinde bulundu. 1992 yılında girdiği Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde, iş hayatıyla birlikte sürdürdüğü yükseköğrenimini 1996 yılında tamamladı. İngilizce, Fransızca ve Arapça bilmekte olup çeşitli konularda yayınlanmış 12 eseri, birçok şiir ve makalesi bulunan Niyazoğlu evli ve beş çocuk babasıdır.

Görüşme Süleyman Gür tarafından hocamızın
Trabzon'daki evinde gerçekleştirilmiştir.

Değerli hocam, Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin hazırladığı, Trabzon Büyükşehir Belediyesi'nin desteklediği *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projeye destek verdiğiniz için öncelikle teşekkür ediyorum.

Biz de bilmukabil teşekkür ediyoruz. Hoş geldiniz safalar getirdiniz.

Hocam sohbetimiz çok geniş olacak ama öncesinde kısaca bize kendinizi tanıtabilir misiniz?

Eûzu billahi mine'ş-şeytânirracîm, Bismillahirrahmanirrahîm. Elhamdülillahi Rabbilâlemîn. Ves-salâtü vesselâmü alâ Muhammedin ve alâ âlihî ve ashâbihî ecmaîn.

Besmele, hamdele ve salveleden sonra efendim, kısaca tarihçe-i hayatımdan bahsetmeye çalışacağım. 14 Ağustos 1944'te Çaykara'da dünyaya geldim. Çaykara'da dünyaya geldiğim zaman babam ve annem sağdı. Ablam ve ağabeyim vardı, biz üç kardeşтик. Efendim, altı yaşına kadar annemizin ve babamızın dizinin dibinde yetiştik. 1950'de ben altı yaşındayken rahmetli babam beni o zamanlar Araklı'ya şimdi ise Arsin'e bağlı olan, tam olarak emin değilim, Kalecik'teki tarihî camide imamlık yapan dayıma götürdü. Beni onun yanında hafızlığa verdi. Dernekpazarı'na bağlı Holo mevkii Çalışanlar köyünden dayım Hacı Hafız Mustafa Sulu benim ilk hocamdır. Ondan hafızlığa başladım. Hatta hocamın "Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve resûlühü" sözünden sonra okuduğu şu beyit kulaklarımda çınlıyor: "Hudâ rabbim nebim hakkâ Muhammed'dir Resûlullah/Hem İslâm dînidir dînim kitâbımdır kelâmullah." Dayım kelime-i şehadetten sonra bana ilk bunu öğretti.

Altı-yedi yaşlarında değil mi hocam?

Evet, 6-7 yaşlarındaydım. Orada bir kale vardı. Kalenin üstünde de namlusu Rusya'ya doğru bakan demir bir top vardı. Oraya çıkar oynardık. Şimdi o yok orda. Deniz kenarlarında gezerdik. Tabii çocuktuk oynama ihtiyacı duyuyorduk. Bir yandan sıkı disiplinli hafızlık var. Zaten bu maddelerde de hafızlık öğretiliyor, istersen buradan başlayalım.

Bahsedebiliriz hocam.

Bir sene orada kaldık. O zamanlar kadro yoktu, rahmetli dayım Bengisu Camii'ne sözleşmeli olarak geçti. Ben de dayımla gittim ve dokuz yaprağa kadar hafızlığımı yaptım, son otuz yaprak kaldığında gözlerime kan doldu. Ağrıdan uyuyamıyordum, çok sıkıntı yaşıyordum. Sekiz yaşına gelmiştim, emsallerim birinci ve ikinci sınıfa başlamışlardı. Göz ağrım devam ederken rahmetli babam geldi, beni alıp Çaykara'ya götürdü. 1950-51 yıllarında Çaykara ilçeydi ve orada hükümet tabibi Muzaffer Mollaahmetoğlu vardı. Onun arkadaşı olan babam da Çaykara'da dava vekiliydi. Babam beni doktora götürdü ve doktor babama "Şemsettin Bey -babamın ismi- bu çocuğun gözleri kör olacak, onu derhâl hafızlıktan alıver. Gözlerine çok baskı oluyor, onları kaybedebilir." dedi. Bu bir sebep oldu.

* Bu beyit Sun'ullah Gaybi'ye aittir. Bk. Bilal Kemikli, "Sun'ullah Gaybi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Kasım 2023).

Ben hafızlığı bitirmeden ayrıldım. Benim emsallerim ikinci sınıfa bitirdi. Eylül ayında üçüncü sınıfa gideceklerdi. Okuma-yazma, hesap, toplama, çıkarma, çarpma bilen rahmetli ablam ve babam -yerleri nur dolsun- bunları bana evde öğrettiler. Beni imtihana tâbi tuttular ve üçüncü sınıfa kayıt yaptırıldı, böylece emsallerimden geri kalmadım. Keşke birinci sınıftan devam etseydim; çünkü sonradan matematikte sıkıntı yaşadım. Şunu da belirtmek istiyorum ki okullarda çok sıkıntı yaşadım, yeni nesillere matematiğe çok önem vermelerini tavsiye ediyorum.

Hocam sonraki döneme geçmeden önce şunu merak ediyoruz: Rahmetli dayınızdan yalnızca Kur'an eğitimi, hafızlık eğitimi mi aldınız? Onun dışında kendisinin bir medrese geçmişi var mıydı?

Fazla yoktu ama eski hocaydı. Bu projenin ismi *Karadeniz'de Hoca Olmak* ya işte o Karadeniz'de bir hocaydı. Taviz vermeyen, esas-ı İslâmiyye'ye çok sıkı bağlı, ödün vermeyen sünnet-i seniyyeye bağlı, ehl-i sünnet ve'l-cemaati benimseyen bir hocaydı. Onun babası büyük dayım, o da hocaydı. Bekir Topaloğlu'nun akrabası Lekur Hoca vardı, büyük dayım ondan okudu. Sülale, hoca sülalesiydi onlara Suluoğulları derlerdi.

Hocam ailenizde özellikle İslâmî terbiye noktasında üzerinizde çok tesiri olan valideniz, babanız yahut da diğer büyüklerinizden kimler vardı acaba, bahsedebilir misiniz?

Şimdi şöyle diyebilirim, bizim sülale de Gürcüzadeler, Numanzadeler gibi ilmiye sınıfına mensuptu. Babam dinine çok bağlı bir insandı, yeniliği de sevdiği hâlde dinine diyanete önem verirdi. Onun öyle olduğu beni altı yaşında hafızlığa vermesinden belli zaten. Bir hatıramı anlatayım: Hafızlıktan ayrıldım, okula başladım. Ya 3. sınıftayım ya da 4. sınıfta, 8-9 yaşlarındayım. Babam rahmetli sabahleyin namaza kalktı, kara kış var, ben de yün çoraplarla yatmışım üşüyorum çok. Babam "Kalk! Ahmet Cemal kalk, namaz!" diyor. Ben de kalktım tabii, istersen kalkma. Benim babam çok disiplinliydi. "Kalk çabuk, abdestini al, namazını kıl!" dedi. Ben de gittim abdest almaya, çok soğuk tabii. Yün çorapları çıkarmadım. Çocukluk işte böyle abdest aldım. Erken geldim tabii. Babam rahmetli eğitmenlik de yaptığı için, bizim köyün, o bölgenin ilk eğitmenlerindendi, dedi ki "Abdest aldın mı oğlum?" Salondayım, şimdi bizim ev de büyük konak gibi, büyük salonda mahkeme, ben de koridorda abdest aldım, babam da beni ortadaki salonda bekliyor. Bana "Abdestini aldın mı?" diye sordu. Ben kem küm, orada bana iki tokat vurdu; onu hiç unutmam, yeri nur olsun. Onlar bizim için dürüstlük tokatlarıydı. Allah korusun, yalanı hayatımda hiç konuşmadım, konuşanı da hiç sevmem, konuşmamalarını da daima çocuklarıma öğütlerim. İşte böyle bir hatıramız oldu. Annem rahmetli Hacı Ferşad Efendi'den inâbeliydi. Yani ondan ders almış, gece ibadet eden bir insandı. Babam da ablam da namazında niyazında insanlardı. Ağabeyim de vardı, o 1948'de ben altı yaşlarında hafızlık yaparken İzmir'e gitti.

Hocam validenizden, ablanızdan bahsetmişken o dönemde kadınların temel dinî bilgilerini öğrenebilecekleri mekânlar var mıydı? Çaykara'nın hangi köylerinde vardı? Aile büyüklerinden mi okurlardı?

Öyle mekânlar yoktu fakat aile büyüklerinden okuma işi vardı. Mesela Holaysa'da Hacı Ferşad Efendi'nin yetiştirdiği kadınlar vardı. Bu kadınlar inâbe verirlerdi. Şimdi bazıları tarikatları çok

küçümsüyorlar ama yanlış bir şey efendim, tarikata girip de tarikatta yanlış işler yapanlar tarikatı lekeleyemezler. Çünkü dünya kurulduğundan beri tasavvuf var. Orada kadınlar vardı, kadınlarla beraber hasbihâl hâlindeydiler. Hanımlar oradan bazı eksiklerini tamamlıyorlardı. Başka da bir okuma durumu yoktu, yani kadınların tahsili için özellikle okuyacakları okul gibi şey yoktu.

**Hacı Ferşad Efendi'nin yörede büyük bir etkisi vardı, ben öyle anlıyorum.
Kadınlar gidip ders alabiliyorlardı.**

Vardı, tabii, Karahasan Hacı Mehmet Nuri Efendi'nin de büyük etkisi var tabii. Hacı Ferşad Efendi ile Hacı Mehmet Efendi beraber kalıyorlardı. Mezarda da bir yerde beraber yatıyorlar. Benim de ilk ders aldığım şeyh, büyüğümdür.

Hocam Kur'ân-ı Kerîm'i dayınızdan öğrenmiştiniz. Aynı zamanda İslâmî ilimlerle ilgili de köyünüzde ya da Çaykara'da ilkokul, ortaokul dönemlerinde yaz tatilleri aralarında herhangi bir tahsil aldınız mı?

Ben ilkokul, ortaokul ve liseyi Trabzon'da okudum. Ondan sonra Çaykara'ya döndüm. İlkokul ve ortaokulda okurken salı ve cuma günleri, bölgenin en büyük müderrislerinden biri olan Hacı Hasan Efendi'nin vaazlarını dinlerdik. Ondan istifade ederdik. Orası aynı bir ekol gibiydi. Ortaokulu 1959'da bitirdim. 1959-1960'ta Trabzon Lisesi'ne kaydımı yaptırdım. Bir sene okudum, 15-16 yaşlarındayken yine o göz hastalığı geldi, beni buldu. Gözlerime kan doldu, derslerimi etkiledi, o sırada ikmallerim oldu. Böylece Trabzon Lisesi'ndeki tahsilim akamete uğradı. 1960 yılında oradan ayrıldım. 27 Mayıs günü Trabzon Lisesi'nden karne alacaktık. Galatasaray Lisesi İstanbul'da ne ise Trabzon'da da Trabzon Lisesi odur. Hâlâ Trabzon Lisesi saygınlığını korur ve Fen Lisesi olarak faaliyetlerine devam etmektedir. Rahmetli Türkeş'in "Nato'ya ve Cento'ya inanıyoruz, Türk Silahlı Kuvvetleri, idareye el koymuştur!" diye seslendiği gür sesi kulaklarımızdadır. Ondan sonra karne de alamadık, dağıldık; sokağa bile çıkamadık Çaykara'ya gittik. İkmallere gelmedim, sonra da Çaykara Müftüsü Hacı Yusuf Ziya Bilgin Efendi Hazretleri'nin medresesine kaydımı yaptırdım. Dört yıl orada medrese tahsili gördüm.

Hocam, medrese tahsilinize girmeden önce, biraz temas ettiniz ama tam açamadık onu, sizin ailede de bildiğimiz kadarıyla dedelerinizden ilmiye sınıfına mensup olan kimseler var. Onlardan biraz bahsedebilir misiniz? Nerelerden okumuşlardır acaba?

Şimdi izah edeyim... Dedem Muhammed Efendi, babam Şemsettin Sami Niyazoğlu. Kurt Dedem Temel Ağa -eskiden ağalık vardı-, Temel Ağa'nın da abisi Hacı İsmail Efendi vardı, Hacı İsmail Efendi müderrisdi. Bugün Çaykara'da bizim evin yukarısında türbesi vardır. Müderrisin çok talebeleri vardı, meşhurdur. Niyazzade Hacı İsmail Hakkı Efendi olarak Hüseyin Albayrak'ın yazdığı kitap da var. Onun dışarıdan birçok talebesi olduğu gibi Pazar'dan, Ardeşen'den de talebeleri vardı. Mesela Ardeşenli Abdülhamit Havacıoğlu vardı, ben onunla tanışmıştım, görüşmüştük. Diyeceksin ki nasıl? O derslerini tekrar etmek için Hacı Hasan Efendi'nin medresesine geldi, ben de onu orada tanıdım. Çok da güzel yazı yazardı. Abdülhamit Havacıoğlu soyadı Akdeniz'di. O, benim büyük dedemin abisi Hacı İsmail Hakkı Efendi'den okudu. O bana büyük dedemin abisiyle ilgili bazı bilgiler verdi. Büyük dedemiz Hacı İsmail Efendi'nin üç tane oğlu vardı, üçü de müderristi. Onlara da icâzet verdi ama en büyük oğlu olan Hasan Efendi erkenden vefat etti. Hüseyin Efendi ise 1949 yılında selden dolayı

ayrılıp Çayırılı'ya yerleşti. Bu ikisinin icâzetini bulamadım ama en küçük oğlunun icâzetini oğlu İsmail amca muhafaza etmiş, o da bir iki yıl önce vefat etti. İsmail amcadan o icâzeti aldım, yazdığım kitapta da yer verdim. Bu alaka neden? Hacı İsmail Efendi'nin hocası eski adı Mimilos olan Kumlu köyünden Süleymanoğlu Hacı Mehmet Kamil Hulusi Efendi, Hacı İsmail Efendi'nin hocasıydı. Hacı Mehmet Kamil Hulusi Efendi büyük bir müderrisdi. O da Ataköylü Abbasoğlu Hacı Mehmet Efendi'nin talebesiydi. Ben onunla ilgili bir bildiri de sundum. Hatta o, 1877 yılında 91 yaşındayken tüm öğrencilerini toplayıp 93 Harbi'ne katıldı. Bunlar içinde Mimiloslu müderris Hacı Kamil Efendi de vardı- ki hocanın talebelerinden en seçkin olanı oydu. Hatta orada Esat Paşa Camii'nde savaş öncesi büyük bir vaaz verildi. Milleti heyecana getirmek için mahşeri bir kalabalık oldu. Kalabalıkta bizim büyük müderris Abbasoğlu Hacı Mehmet Efendi -rahmetullahi aleyh- yaşı ilerlediği için en seçkin talebesi olan Mehmet Kamil Hulusi Efendi'yi vaaza çıkardı. Bunların şimdiki soyadları Zengin'dir. Onun oğlu Ahmet Efendi de müftüydü. Paçan/Maraşlı'dan Hacı İdris Efendi Ahmet Efendi'nin hocasıydı. Onun oğlu da müftüydü, ben onu tanıyorum.

Hocam bu verdiğiniz bilgiler çok önemliydi. Yani demek ki dedelerinizin müderrislik yaptığı dönemlerde Çaykara yöresine çok uzak bölgelerden de talebeler gelip okuyorlardı.

Ataköy'de kurulan medrese bu bölgelerin en eski medreselerindendi. 1760'larda kurulan bir medresedir. Bildiri hazırlarken araştırmalarını yaptım, gidip inceledim, bundan dolayı biliyorum. Bu medresenin Of, Sürmene, Rize, Bayburt bölgelerinden gelen hocaları vardı. Bunlar Müderris Abbasoğlu Hacı Mehmet Efendi'nin yetiştirdiği talebelerindendi.

Bu müderrislerin bir kısmının da Kayseri, Ankara gibi bazı bölgelerde ders alıp, oralarından geldiklerine dair bilgiler de var herhâlde hocam.

Var tabii. Hacı Mehmet Efendi onlardan bir tanesidir.

Dışarılarda bir kısmı okumuş gelmiş, burada ders okutmuş.

Abbasoğlu Mehmet Efendi'nin babası büyük âlimdi. Öyle ki meşihate fetva sorulurdu, fetva buradan gönderilirdi. İstanbul'dan şeyhulislâm buraya yollardı. O da buradan cevap verir, yollardı.

Hocam Çaykara'daki medrese yıllarınıza gelmek, o yıllar üzerinde biraz daha fazla durmak istiyoruz. 1960 yılında medreseye başladığınızı söylediniz. Medreseniz Çaykara merkezde miydi?

Evet merkezdeydi. 1960-1964 arasında bu medresede tahsil gördüm. Şimdiki cami yıkıldı, daha önceki caminin -siz onu bilmezsiniz yaşınsız ona müsait değil- son cemaat yeri vardı. Batı tarafındaki kapıdan giriliyordu. Caminin merkezi yerine girmeden sağda merdivenler vardı, oradan yukarısı son cemaat yeri. Yani üstteki müezzinliğin diğer tarafında bir yer vardı. Hocamız Yusuf Efendi -rahmetullahi aleyh- oradaydı ve bizim de orada kitaplarımızı koyabilecek kadar ince uzun rahlelerimiz vardı. İşte burada ders okurduk.

Hocam ilk olarak sizin ders okuduğunuz dönemlerde kaç talebe vardı? Hepsini gündüzlü öğrenci miydi, yatılı da var mıydı? Eğer varsa iâşe-ibateleri nasıl karşılanırdı?

Tabii oradan buradan, Bayburt gibi yerlerden gelenler vardı. Çaykara bölgesinden de gelenler vardı. Zaman zaman icâzet de verildi, bizden evvel. Biz 64'te icâzet aldık. 63, 62, 61, 60, 59 daha geriye doğru da geliyor icâzet verilen seneler. Listeleri bende var. Kim ne zaman kimden icâzet aldı hepsi var. Biz, Çaykara müftüsü de olan Hacı Yusuf Efendi'nin talebesi olarak 9 kişi icâzet aldık. İcâzet merasimleri şöyle oluyordu: Çaykara Vaizi Hacı Hasan Efendi aynı zamanda müderristi. Hacı Hasan Efendi de Hoşşera'da evinin altını medrese yapmıştı, orada ders veriyordu. Mesela Mehmet Ali Sula, Şükrü Sula eski müftülerdendi. Onun babası, hocamın ilk hocalarındandır. Mehmet Ali Sula'yla beraber de şeriktirler. Hacı Yusuf Efendi daha birçok hocadan okudu. Fakat son usulü ve icâzete yakın dersleri Hacı Hasan Efendi'den okudu.

Yani hocanız icâzetini Hacı Hasan Efendi'den aldı.

Evet, bende yazılı hâlde de bulunur.

Hacı Yusuf Efendi aynı zamanda Âşıkutlu hocadan kıraat okumuştunuz değil mi hocam?

Tabii. Hacı Yusuf Efendi aynı zamanda kıraat âlimiydi. Kurrâ idi. Arapça tedrisi dışında yüzlerce talebe yetiştirdi. Hafızlar aynı yere gidip kıraat yaptılar.

Aynı anda mı hocam?

Aynı anda değil. Günün belirli kısımlarında. Bazen bizden önce, bazen bizden sonra.

Çiftli eğitim vardı o zaman?

Evet, gece gündüz. Hacı Yusuf Efendi bütün benliğini ilme, Kur'an'a hasretmişti, kıraate hasretmişti.

Hocam o dönemlerde hangi kitaplar okutuluyordu, aklınıza gelenlerin isimlerini zikredebilir misiniz?

Evvla sarf okutulurdu tabii. Sarfta: *Emsile, Binâ, Maksûd, İzzî, Kitabü'l-Merâh* okutulurdu. Burada bablar filan var bilirsiniz. Nahivde: *Avâmil, İzhar, Kâfiye* okunurdu. İlk ikisi İmam Birgivi Hazretleri'nin -ruhu şâd olsun- onun eserleridir. *Kâfiye* İbn Hâcib'indir, biliyorsunuz. *Kâfiye*'den sonra *Molla Câmi* çok önemlidir. Bir anekdot hâlinde şunu arz etmek istiyorum: *Molla Câmi*'nin ilk sayfasında lafız, "vurma" manasına geliyor. Lafza insanın çok önem vermesi gerekiyor. İbn Hâcib, *Kâfiye*'nin başında şöyle diyor: "الكلمة لفظ وضع لمعنى مفرد" / el-kelimetü lafzun vudi'a li ma'nân müfredin." *Molla Câmi*'de de diyor ki "جراحات اللسان لها التام ولا يُلتام ما جرح اللسان" / cirâhâtü's -sinâni lehâ iltiâmun ve lâ yülteâmu mâ cereha'l-lisânü." Yani "Bıçak yarası iyi olur, düzelir, vücut onu onarır fakat dil yarası iyi olmaz." Biz zaman zaman çocuklarla kavga da ettik ama bana küfredenleri ben affedemiyorum. Zaman oldu benden daha kuvvetli çocuklar vardı. Daha iyi arkadaşlar da vardı. Ben küfrü hâlâ hazmedemiyorum. Bu yüzden bu söz çok önemlidir. Affederse o ayrı mesele tabii.

Molla Câmi'den sonra *Muhtasarü'l-Meâni*'nin hulasası *Telhîs*'i okuduk. Arap edebiyatıdır. Akaid noktasında Ramazan Efendi'nin *Akaid*'ini okuduk. Ta'lik yazılı *Şerhu'l-Akaid*'ini bir de bize ezberlettirilen *Emâli* vardı. *Emâli*'nin yazarı Sirâcuddin el-Fergâni el-Üşî'dir. 68 beyittir. Ehl-i sünnet'in de belkemiğidir. Bazı beyitleri not etmişim ben. Birinci beytinde aldığım not: "يقول العبد في بدء الأمالي"

كالتالي / Yekûlû'l-'abdü fi bed'il-*Emâli* li-tevhîdin bi nazmin ke'l-le'âli". 'Kelleâli' demek lû'lü' mercan gibidir demektir. Tevhidde bunun o kadar önemli olduğunu beyan ediyor. 68. beyti de not etmişim: "وَأَيُّ الدَّهْرِ ادْعُو كُنْهَ وَسَعِي لِمَنْ بِالْخَيْرِ يَوْمًا قَدْ دَعَا لِي / Ve innî'd-dehre ed'û künhe vüs'i li-men bi'l-hayri yevmen kad de'â li". Sirâcüddin hazretleri diyor ki benim için bir gün dua edene ömrüm boyunca ve elimden gelenin son noktasına kadar ben de dua ederim.

Ayrıca bir anekdot daha zikredeceğim: Bizim bölgenin büyük âlimlerinden yani Çaykara-Of âlimlerinden ki Of âlimlerinin yüzde doksan beşi Çaykara'lıdır, Şerah/Uzungöl'den meşhur Gagoşim Hazretleri'nin mezar taşında daha önce *Emâli*'den ezberlediğim, daha sonraları ise ziyarette farketmişim üzere şöyle bir yazı var: Kerâmâtü'l-veliyyi bi-dâri'd-dünyâ. Dünyada velinin kerameti mümkünüdür, devam eder: Lehâ kevnün ve hüm ehlü'n-nevâli. Onlar ilâhi lütfâ mazhar olmuş kullardır.

Okuduğumuz derslere devam edecek olursak... Meşhur âlim Ömer en-Nesefî'nin *Akâid*'ini okuduk, akaidin belkemiğidir zaten. Mantıkta Ebherî'nin *İsâğucî*'sini, Ömer el-Kazvinî'nin *Şerh-i Şemsiyye*'sini okuduk. Zaten bizim okuduğumuz mantık Aristo'nun mantığına dayanıyor. Aristo'nun mantığıyla İslâm felsefesinin imtizacını sağlayan İmam Gazzâlî hazretleridir. Bazı yenilikçiler İmam Gazzâlî'ye karşıdır, biliyorsunuz. Yine Mahmud Hasan el-Mağnî'sinin *Muğni't-tullâb*'ını okuduk. *Muğni't-tullâb*, talepleri karşılayan manasına gelir. Muğni zenginlik demektir. Seyyid Şerîf el-Cürçânî'nin *Şerhu'l-Akâid*'ini okuduk. Tefsire gelirsek *Celâleyn*, *Kâdi Beyzâvi* tefsirlerini okuduk.

Bitirdiniz mi hocam?

Kısmen. Burada bir anekdot daha ifade edeyim... Hacı Hasan Efendi'nin bir sözüdür, isterseniz siz de kaydedin. "Az oku, öz oku. Her kitaptan cüz oku." Bunu talebelerine de çok söylediler. Bunu biz de bu kitaplara uyguladık. Yani bu kitapların bazısını sonuna kadar okuduk ama bazısına da zaman yetişmedi hepsini okuyamadık. En son Molla Hüsrev'in *Mir'âtü'l-usûl*'ünü okuduk. Fıkıhtan Şürûnbülâli'nin *Nûru'l-izâh*'ını, Tahtâvî'nin *Haşiyetü't-Tahtâvî alâ Merâki'l-felâh*'ını, Halebî'nin *Mülteka'l-ebhur*'unu okuduk.* Ondan sonra da icâzet aldık. Hepsini kütüphanemde mevcuttur.

Ders taktiği, yöntemleri nasıldı?

Şimdi eski ders taktiğinde mefhumlara çok önem veriliyordu. Mesela dersin mefhumunu dinlemeden diğer derse geçilmiyordu.

Şunu merak ediyoruz hocam: Mesela her talebe aynı mı ilerliyordu, yoksa hoca bir talebeye, sen dersini tekrar vereceksin, diyor muydu? Geriden gelenler oluyor muydu?

Hocamız bize hep suhuletle yanaşmış, bir baba şefkatiyle hep rıfk ve mülâyemetle davranmıştır. Hocamızın yeri nurla dolsun. Onları ölçüleri. İcâzetnâme yalnız silsile-i ilmiyeden ibaret değil. Sonunda çok önemli nasihatler var.

* Hocamız mülâkâtın sonunda önceden hazırladığı hâlde kayıta söylemeyi unuttuğu ve Of-Çaykara medreselerinde okutulan kitapları gösterir bir listeyi bizlerle paylaşmıştır. Biz de derslere dair fikir vermesi açısından listeyi buraya ekliyoruz. Sarf: *Emsile*, *Binâ*, *Maksûd*, *İzzî*, *Kitabü'l-Merâh*. Nahiv: *Avâmil*, *İzhâr*, *Kâfiye*, *Molla Câmî*. Belâgat: *Telhîs*, *Muhtasaru'l-Meânî*, *Alâka*. Akaid: *Şerh-i Emâli* (Manzum Akaid), *Akaid li Ramazan Efendi*, *Şerh-i Akaid*, *Ömer en-Nesefî Akaidi*. Mantık: *İsâğucî* (Ebherî'nin), *Muğni't-Tullâb* (Hasan el-Mağnî'sinin), *Şerh-i Şemsiyye*. Hadis: *Meşâriku'l-Envâr*. Usûl-i Hadîs: *Sahîh-i Buhârî*, *Sahîh-i Müslim*. Fıkıh: *Nûru'l-izâh*, *Kudûrî*, *Tahtâvî* (*Merâku'l-Felâh Şerhi*), *Mülteka*, *Mecmeu'l-Enhur* (Damad). Tefsir: *Tefsîr-i Celâleyn*, *Tefsîr-i Kadî Beyzâvi*.

Hocam icâzetnâmeye geçiş yapacağız. Ders halkalarınızda arkadaşlarınız kimlerdi? Biraz da ondan bahsedebilir misiniz? Sizin döneminizde, biraz öncesinde ya da biraz sonrasında gerek Trabzon'un dinî hayatına gerekse Türkiye'deki dinî hayata katkısı olan kimler vardır?

Mesela bizim Hacı Yusuf Efendi'den okuyan Mehmet Okur vardı. Vaizlik, milletvekilliği yaptı. Allah yerini nur etsin, iyi bir âlim olarak yetişti hem de hafızdı. Benden önceki dönemdeydi. Hocamızın güzîde talebelerindendi. Diğer bir kişi şu anda hayatta olan Arif Yıldırım hocadır. Allah uzun ömürler versin, devamlı görüşüyorum kendisiyle. İyi bir âlimdir, mükemmel bir âlimdir. Fakat biraz rahatsızdır. Zaman zaman teşrik-i mesai yapıp görüşüyoruz. Kelam kürsüsünde profesördü. O da hocamızın çok nadide, seçkin talebelerindendi. Aynı zamanda İsmet Baltacı hocamız -Allah yerini nur etsin rahmetle yâd ediyoruz- o da hocamızın eski talebelerindendi. Bununla birlikte şu anda hayatta olan Taşhan'dan Nazım Osman Çelebioğlu, Şahinkaya'dan Avukat Rıfki Durgun vardır. Mücâzıdır, aynı zamanda kitapları da var. Müslim Efendi'nin de akrabasıdır. İbaresî, fıkhî, tercüme kabiliyeti kuvvetlidir. Ankara Barosu avukatlarındandır.

Hocam bir de şunu çok merak ediyorum... Sizin talebe olduğunuz dönemlerde Çaykara merkezde okuyordunuz ki Çaykara merkez de o dönem iyi biliyoruz ki İslâmî ilimlerin okutulduğu en önemli merkezlerden bir tanesiydi. Ve Çaykara'nın köylerinde de pek çok ders halkaları vardı. Zaman zaman sizin okuduğunuz Çaykara merkeze diğer hocaefendilerden gelen gidenler oluyordu. O dönemin meşhur hocalarından Çaykara'ya kimler gelirdi veyahut camide kimler vaaz verirdi?

Mesela Akköse'den Hacı Abdurrahman Efendi'yi çok dinlemişimdir. Fakih bir âlimdi. Hacı Hasan Efendi kürsüye daima onu çıkarırdı. Başka birçok hoca vardı tabii. Hacı Hasan Efendi'nin kendisi de salı ve cuma günleri gelirdi.

Hacı İdris Efendi'ye yetiştiniz mi, o da gelir miydi?

Hacı İdris Efendi'yi tanıyorum. Rahmetli babam vasiyetinde, cenazemi o yıkayacak demişti. O yıkadı babamın cenazesini. Büyük bir âlimdi. Maraşlı'da yüzlerce müftü, vaiz, ilim adamı yetiştirdi. Gözümün önündedir çok müteşekkil bir adamdı. Bunun en bariz örneğini vereyim: O zamanlar biliyorsunuz şapka vesaire sıkıntıları vardı ama o hiç dinlemezdi. Ağırlığını koymuştu. Çaykara'ya sarıkla beraber gelir, sarıkla beraber giderdi. Gözlerim onu da gördü, yeri nur olsun.

Dolayısıyla sadece Çaykara merkezde değil, mesela Paçan'da, Şinek/Ataköy'de, Hopşera'da; birçok köyde ders okutuluyordu.

Hopşera'da Hacı Hasan Efendi'den başka kimse yoktu. Zaten herkes ona gidiyordu. Mesela Şerah'ta rahle arkası dersler okutturuluyordu. Çekinme vardı, tevhid-i tedrisattan sonra alenî bir şey yapmıyorlardı.

Peki Çaykara merkezde hocaefendilerin biraz daha rahat bir şekilde ders okutabilmelerini neye bağlıyorsunuz?

Hacı Hasan Erol vardı, Allah rahmet etsin, babamın emsâliydi. Siyasi hayatına girmek istemiyorum. Çaykara İmam-Hatip Okulu'nun inşası ve ibnasında yardımcı, öncü oldu. Dernek kurdu. Dernek başkanlığını yönetti. Eski Osmanlı perverdesinde yetişmişti tabii. İlkokulu Osmanlıca okumuştur. Hacı Hasan Efendi'nin de yakınıydı. O, okumalarını değil engellemek bu eğitime daima yardımcı oldu. Hatta icâzet törenleri onun evinin önünde yapılırdı.

Hocam Hacı Yusuf Efendi öğrencilik dönemimde beni vaaza çıkarırdı. Rahmetli hocam icâzetimden önce o kadar talebinin içinde beni yanına çağırırdı ve bana dedi ki: Diyanet sekiz bölgede büyük bir imtihan yapacak. Orayı kazananlar vaiz ve müftü olacak. Mesela aynı tarihteki imtihanda Raif Korkmaz da vardı. Ben daha askerliğimi yapmamıştım, on dokuz yaşındaydım; ama onlar benden yaşça büyüktü. Sen de oraya gideceksin dedi hocam. Benim tabii basiretim bağlı. Hocam ben nasıl gideyim, dedim. Gideceksin, imtihana gireceksin, dedi. Ben de bunu bir emir telakki ettim. On dokuz yaşında Çaykara'dan Trabzon'a (merkeze) gittim. Liseyi Trabzon'da okudum; ama kaç yıldır gitmemiştim. Çok kalabalık vardı. Meydan Camii'ni (İskenderpaşa Camii) imtihan yeri yaptılar. Hiç unutmam... Tefsirde Kalem süresinin baş tarafındaki "hemmâzin meşşâin bi-nemîm / هَمَّازٍ مَشَّاءٍ بِنَمِيمٍ" kısmı bizim sorumlumuzdu. Hadisteki ne idi unuttum. Cansız Mustafa Hoca zarfları açtı. İmtihanlarımıza baktı. Yüzlerce hocanın içinde, 5-6 bin kişi, kızdı bağırırdı çağırırdı caminin içinde ağır ifadeler kullandı. Biz çok şaşırдық. Dayım da geldi sınava. Benim hafızlık hocam da oradaydı. Bekir Efendi vardı, Uzungöllü meşhur bir hocaydı. O ve ondan daha yaşlı, sarıklı hocalar da oradaydı. Hepsisi imtihana girdi. Rahmetli Zeki Eroğlu da oradaydı. O da Hacı İdris Efendi'nin talebelerinden idi, medresede okudu. Fakat belli bir partiye mensubiyeti vardı. Aykırıydı belirli şeylere ama o da gelip imtihana girdi. İmtihan 50 puanlıktı. 45 puan Zeki Eroğlu aldı. Ben de 42 puan alarak epey bir puan aldım. Raif Korkmaz kaç aldı bilmiyorum ama 35 puan alan imtihanı kazanmıştı. Eski Trabzon müftüsüdür. Benden 5-6 yaş büyüktür. 70'li yıllarda burada muhasebecilik yaptığımda bana diyordu ki: "Niyazoğlu Trabzon'un bütün kürsüleri sana açık, hangisinde istersen oraya vaaza gidebilirsin." Ben de vesikam olduğundan, Allah rızası için gider vaaz ederdim. Raif Korkmaz Rize'de imamdı, imtihana geldi ve diğerleriyle beraber imtihanı kazandı. Raportör olduktan sonra müftü oldu. Çok kişi böyle oldu. Onlar askerliğini yapmıştı tabii, ben yapmadığım için olamadım. Okuyordum da zaten. O yıl icâzet aldım. Sonra 20 yaşında evlenip askere gittim. Biz askerdeyken yani 1965'te teşkilat kanunu çıktı. Ondan sonra iş bitti.

Değerli hocam, medrese tahsilinizden epeyce bahsettik. Şimdi ise sizden öncelikle kendi icâzetnâmenizden; ne zaman nerede aldığınızdan, sonra da icâzet cemiyetinizden bahsetmenizi rica ediyorum. Ne tür kıyafetler giyilirdi, kimler katılırdı, hangi hocaefendiler davet edilmişti, kimler konuşmuştu, kaç gün sürmüştü?

7 Haziran 1964 Pazar günü Çaykara Akdoğan köyü (eski ismiyle Hopşera-Kuçunga) Kovacık (Haranikas) Mahallesi'nde medresede okuyorduk.

Yani medrese Çaykara'da, icâzetnâme Akdoğan'daydı.

Hacı Hasan Efendi'nin talebeleri, Akdoğan'da kendi evinin altını çevirdiği medresede okuyordu. Onun icâzete hazır olan talebeleriyle bizim hocamızın icâzete hazır olan talebeleri her icâzet devresinde birleşirdi. Büyük bir ahenk içinde birlikte hareket ediliyordu. Birbirlerini çok severlerdi. Benim hocam Hacı Yusuf Efendi, Hacı Hasan Efendi'den 10-12 yaş küçüktü. Hacı Hasan Efendi'nin

çok büyük bir saygınlığı vardı. İcâzet de onun elinden alınır. Hacı Yusuf Efendi daha öncesinde başka hocalardan da okumuştur tabii.

İcâzetlerden bir iki gün önce icâzet hazırlıkları yapılırdı. İcâzetin yapıldığı yerde büyük kalabalıklar olur, çok yemekler pişerdi. Yahniler yapılır; koçlar, koyunlar kesilir; baklavalar yapılır, gelen misafirlere ikram edilirdi. Bazı hocalar Of'tan, Sürmene'den, Trabzon'dan, Uzungöl ve civar yerlerden gelirdi. Mesela bizim icâzetimizde müşahhas bir örnek vardır: Vakfikebirli Hacı Ziya (Habiboğlu) vardı. Bizim hocalarımızdan küçük olmasına rağmen o devrin saygın müderrislerindendi. Çok seviyorlardı onu. Fotoğraflarda da bulunur, Hacı Hasan Efendi'nin yan tarafındadır. Hem Vakfikebir'de hem de burada ders veriyordu. O da icâzetler verdi. Onun dışında Çalekli Hacı Dursun Efendi ve Hacı Abdurrahman Efendi de oradaydı. Devrin büyük âlimlerinin çoğu orada bulunurdu. Zaten Hacı Hasan Efendi ve Hacı Müftü Efendi bu hocaları davetiyeye çağırıyordu. Tam isim veremem ama bazıları o gün vaaz ediyorlardı. Şöyle bir usul vardı: İcâzet alacak olan talebelere o insanların içinde onar dakikalık konuşma müsaadesi verilirdi. Hacı Müftü Efendi daha önce Merkez Camii'nde bize; sen çık vaaz ver bakalım, şimdi de sen çık bakalım gibi provalar yaptırırdı. Bir konu belirleyin, icâzet günü vaaz yapacaksınız, ben sizi öncesinde dinleyeceğim diye uyarırdı bizi tabii. Herkes hazırlandı, herkes konuştu. Ben de bir vaaz hazırladım. Konusu şudur: Alak sûresindeki “أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَى” / Elem ya'lem bi ennellâhe yerâ” ayetini ve “الْحَيَاءُ مِنَ الْإِيمَانِ” / el-hayâü mine'l imân” hadisini seçtim. Ve bunların üzerine konuşma hazırladım. İcâzete gidince konumu değiştirdim. 1964'teyiz bir değişiklik olsun dedim. İmam Gazzâlî'nin *Kimya-i Saadet*'inde bir bölüm okumuş, onun etkisinde kalmıştım. Tasavvufi bir konuşma yapayım dedim... Bizim vücûd memleketimizi maalesef nefs-i emmâre tamamen ele geçirdi. Bize hep kötülük yaptırıyor. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Yusuf sûresinde “إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ” /inne'n-nefse le-emmâratün bi's-sû'i” buyuruyor Allah. Ben o zamanlar vaazlara çıkıyordum, donanımlıydım. İmam Bûsîrî'nin *el-Kasidetü'l-Bürde*'sinden bahsettim. Ve şu kısmını okudum: “Fe inne emmâretî bi's-sû'i me't-te'azat, min cehlihâ bi-nezîri'ş-şeybi ve'l-herami”. Vücûd memleketini bu menhus idarecilerin elinden kurtarmak için inkılap yapıyoruz, atom bombası patlatıyoruz. “Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh” diyoruz. Hadis-i şerifte işaret edilmesine binaen “Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm” diyoruz. Ve vücûd memleketini nefs-i emmârenin kabilesinden kurtarıyoruz, bombardırman ediyoruz...

Yer yerinden oynadı. Allah yerini nur etsin mübarek hocam, bana sen niye orada öyle yaptın dememiştir. Tüm mutasavvıf büyük ulema orada. Hacı Mehmed Efendi orada. O zamanki iktidar malûm. Söylediklerim şu anlama geliyordu: Bu hükûmet yerine vicdan hükûmetini, idaresini getiriyoruz. Devlet bakanı Allah korkusu, devlet bakanı Allah sevgisi, devlet bakanı Muhammed sevgisi... der demez hâzirûn: Yaa bu ne diyor ne inkılabından söz ediyor, diye söylenmeye başladı. Hasan Türker ne var bunda dedi. Sustular, ben de bitirmiştım zaten. Bir de o zamanlar ben, vaaz ederken Esmâ-i Hüsnâ'yı ezberlemiştim. Vaazlarıma hep onlarla başlıyordum. O da orada bir değişiklik oldu. Böyle bir sansasyon yaşadık orada.

Hocam sizin döneminizdeki icâzet cemiyetleri ile daha sonraki dönemlerle, özellikle bu yakın dönemde yapılan icâzet cemiyetleri arasında bir mukayese yaparsanız neler söylemek istersiniz.

Çocukluğumda hatırlıyorum 1950'li yıllarda Maraşlı'da bir icâzet olmuştu. Tahmin ediyorum Hacı İdris Efendi icâzet veriydi, çok kalabalıktı. Babam da çok meraklıydı; giderdi, fotoğrafları çekerti orada. Babam çok ileri görüşlüydü, hocaları da çok severdi. Çocukken o beni oraya götürdü hiç

unutmam. Orada büyük ziyafetler verildi, büyük bir şölen havası oldu. Okulu, devlet okulunu, olduğu gibi açtılar. Ancak maalesef daha sonra bu canlılıklarını azalttılar. Hacı Hasan Efendi'nin güneş batar gibi vefat etmesi, Hacı Müftü Efendi'nin Bursa'ya göçmesi, bu eski ahengi azalttı. Fakat yine de hafız icâzetleri olmuyor değildi, oluyordu. Medrese icâzetlerinin daha sonra bu kadar parlak olduğunu pek hatırlamıyorum. Şerah gibi yerlerde rahle arkası medrese tahsilleri münferidâne bir şekilde devam ediyordu. Çaykara'da şu anda Taşören köyünden Hacı Süleyman Çiftçi Hocafendi -hocamın talebesidir- medrese tahsilini devam ettiriyor. Çok güzel bir şey. Çok da seviyor ve değer veriyoruz ona. İbaresini de mükemmel. Rahle arkası icâzetnâme de veriyor. Bir de Zeno'da İsmail Üstün hoca var, müderrislik yapıyor zaman zaman. Daha önce Trabzon'da iki defa müftülük yapmış Raif Korkmaz hocamız -Allah rahmet eylesin- onun kardeşi vardı Hacı Dursun Korkmaz. O da son senelerinde medreseyi açtı, ders okuttu. Sırası gelmişken şunu da ifade edeyim: Holo/ Dernekpazarı'nda -eski ismi Havaşo- Abdullah Keleş hoca vardı. O da rahle arkası ders okuttu, icâzetler verdi. Hatta benim dayımın oğluna da icâzet vermiştir, onun icâzet merasimine de gittik.

Hocam sonraki süreçteki tahsil hayatınızdan kısaca bahseder misiniz?

Bu tahsil hayatınızda medrese eğitiminin yeri ne olmuştur, sonraki süreci nasıl etkilemiştir?

Ben ilâhiyattan ziyade hukuku çok istiyordum. 80'e merdiven dayadım hâlâ hukuk fakültesine girmek için gayret gösteriyorum. Bu da gençlere bir doping olsun. Sürekli giriyordum. Fakat ben 30 sene İzmir'de kaldım. Ağabeyimin uluslararası ve yurt içi otobüs işletmeciliği olan Hakiki Koç firması vardı. Ben orada finans müdürlüğü, işletme müdürlüğü ve genel koordinatörlük görevlerini 2008'e kadar yürüttüm. O zamana kadar sınavlara giriyordum ama hukuku kazanamıyordum. 1987 yılında Dokuz Eylül İlahiyat Fakültesi'ni kazandım. Sevindim, hemen gidip kaydımı yaptırdım. Ben hazırlıktan muaf olmak için imtihana girdim. Arapça okuduğum için kendimi bir şey biliyor zannediyordum. Bir ukalalık yaptım ve cevapları Osmanlıca yazdım. Osmanlıcam iyiydi. Liseden ayrılınca İkizdere'ye babamın amcasının oğlu Hamit amcamın yanına gittim ve orada eski yazıyı öğrendim. Babamın eski yazıları vardı, onlarda ne yazıyor diye öğrenmek için gidip Osmanlıca öğrendim. Hâlâ çok önem veririm, notlarımı Osmanlıca tutarım. İmtihanda Arap bayan bir hocamız vardı, Rabia Hanım, ya bu ne yazıyor, ne diyor diye soruyor başka hocalara. Hâlbuki Latin alfabesiyle yazsaydım çoktan geçecektim. O şekilde yazınca onun da eline denk gelince bıraktı beni. 5-6 puanla kaybettim. 1987'de kaydımı da yaptırmıştım. E ne yapacağım şimdi, dedim. Dediler ki dondurursan olur. Bende dondurmaya gittim. Oranın sekreteri rahmetli Mustafa Düzyol vardı. Fakirlik belgesi getireceksin, dedi. Dedim Mustafa Bey ben zengin değilim ama fakir de değilim, bize gülerler. O zaman kaydımı geri alayım dedim, belki gelecek sene hukuku ya da yine ilâhiyatı kazanırım. Nerede bir daha! Neyse bana demedi ki Mustafa Düzyol, dur bakalım neden geri alacakmışsın, fakirlik belgesi ayıp bir şey değil. Tamam dedi, hemen kaydımı sildirdi. Hasan Şahin vardı Holaysa'dan, İzmir'de vaizdi; o da o yıl kazanmıştı. İlk önce ben kaydolduğum için listede ilk benim adım yazıyordu. Ahmet Cemal Niyazoğlu, yok. Ahmet Cemal Niyazoğlu, yok. Ahmet Cemal Niyazoğlu, yok, yok, yok. Kaydımı sildirince de kaldı öyle. 1987'den 1992 senesine kadar her yıl girdim ama olmadı. 92'de af çıkınca beni kapsar mı acaba diye düşündüm. Ağabeyim *Resmi Gazete*'ye üye olmuştu, haberi oradan gördüm. Aradım fakülteyi, Turan Vildan Saltık isminde bir sekreterle görüştüm. Anlattım durumumu, bu haktan istifade edebileceğimi söyledi, gel dedi. İşte şefkatle yaklaşmak var, bir de zorluk çıkarmak var. Ne buyuruyor Resûlullah Efendimiz: “يَسِّرُوا وَلَا تَعْسِرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تَتَفَرَّوْا / Yessirû ve la tu'assirû, ve beşşirû ve lâ tüneffirû”. Dinimizde zorluk göstermek diye bir şey yok. Neyse oturdum, bir çay söyledi bana. Bir dilekçe kâğıdı verdi, o söyledi ben yazdım. İmzaladım verdim. Sonra

bize iki imtihan hakkı tanıdılar. Bu sefer kazandım. 1992 yılında 48 yaşında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydımı yaptırdım. 1996 senesinde de mezun oldum. Oraya başladığımda ya sen hocasın, buraya ne ihtiyacın var, dediler. Hâlbuki oraya başlayınca ne kadar cahil olduğumu öğrendim. Orada bir arkadaşım vardı, Abdülhakim Arvâsî hazretlerinin torunuydu. Ercişli'ydi. Üç sene beraber okuduk. Şimdi profesördür. Adı Sait Toprak'tır. Kendisinde kabiliyet gördüğüm öğrencilere yüksek lisans yapmasını önerirdim. Şimdi bazısı hocadır. Çok güzel bir atmosferde okudum işte. Hâlâ hocalarımla da görüşürüm. Sesimden tanırlar beni. Onlar bizim devrimiz gibi bir devrin bir daha hiç olmadığını söylüyorlar. Rabbim lütfetti. Nasıl ki bir kişi ilme adım attığında melekler onu alıp götürür. Hakikaten bizde de öyle oldu. İzmir'de Kahramanlar semti ile İlahiyat arası çok fazlaydı. Yetişebilmek için taksit çağırırdım, o zamanlar 08.00'deydi dersler. Erkenden gider en önde otururdum. Prensipten edindiğim üzere imtihanlarda da en arkaya giderdim. Not defterlerim de hâlâ duruyor. Böyle geçti işte.

Hocam şahsî kütüphanenizi gördüm. Birçok resmî kütüphanede bulunmayan kitaplarınız var. Hem kemmiyet hem de keyfiyet olarak çok donanımlı bir kütüphaneniz var. Birinci olarak bundan bahsetmenizi istiyorum. İkinci olarak da çok çeşitli okumalar yapmanıza sizi iten, sizi teşvik eden neler/kimler oldu?

Bahsettiğim gibi haddimiz olmayarak Niyazoğulları olarak ilmiye sınıfına mensubuz. Müdderislerden Hacı İsmail Efendi ve üç oğlu, Rasim Niyazoğlu, Ahmet Niyazoğlu, Muhammet Niyazoğlu, Abdurrahman Niyazoğlu ve daha birçoğu hocaydı. Bunların hepsi kıymetliydi. Bir de beni okumaya teşvik eden rahmetli babamdı. Evimizde bir rahle var, babam onu boyatmıştı 50'li yıllardan kalma. Şimdi birazcık kenarından kırıldı. Ama yine kullanılabilir. Babam önüne yıldızla "Oku-Okut" yazmıştı. İşte biz bu terbiyede yetiştik. Bizim kütüphanenin nüvesini rahmetli babamın kitapları teşkil ediyor. 700 -800'e yakın bir kitap söz konusuydu. Böyle bir kütüphanesi vardı. O kütüphanenin etkisiyle 23 yaşında askerden geldiğimde Arap-İsrail savaşı vardı. O zamanlar televizyon yoktu. Radyo da bangır bangır savaştan söz ediyordu. Ben de o zaman *Türkiye'nin Manevi Fethi* diye bir kitap yazdım.

Hocam köy evinizin bir kısmını kütüphaneye dönüştürdünüz değil mi?

Evet, alt katını kütüphane yaptık Allah'a şükür. Binlerce kitap var. Türkiye'deki özel kütüphanelerden sayılı olarak yerini alabilir. Çünkü benim kütüphanem yalnızca ilâhiyatla alakalı değil, yalnızca hukukla alakalı değil, yalnızca İslâm ile alakalı değil, yalnızca edebiyat ile alakalı değil hemen her şey var. Birçok arayıcı istediğini bulabilir.

Nadir eserler de hâliyle.

Ama çok eksik var ve bunun sonu gelmez. Mesela Avrupa'da milyonlardan bahsedilen kütüphaneler var. Bizimkiler benim için büyük bir sayı teşkil etmiyor. Kısacası bu işin sonu yok. Bu işin sonu "muhlisine lehüddin"dir. Dinde hâlis olmaktır. Konuşmanın özünü de sonunu da buraya bağlamış olayım.

Hocam, değerli vaktinizi ayırdığınız, çok kıymetli arşivlik bilgileri bizimle paylaştığınız için çok teşekkür ediyoruz. Rabbim hayırlara vesile eylesin.

Ben teşekkür ediyorum, fırsat verdiğiniz için.

